

# האוניברסיטה העברית בירושלים

THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

ד"ר חזן | גבע

ישעיהו ליבוביץ.

לכבוד

הרב נורמן לס,

נ י ו - י ו ר ק .

רב נכבד,

הנני מודה לך על שהואיל להמציא לי את מאמרו החשוב והמעניין, שאותו קראתי בענין רב. ברצוני להביע לך ברכת "ישר כוחו" על דיונו המעמיק - וזאת למרות הסתייגותי מצדדים מסויימים שבמאמר זה.

הסתייגותי זו מתייחסת בראש וראשונה לעצם הצגת הבעיה - כאילו יש משמעות דתית (religious implication) למציאות הטבעית כולה או לעובדה מן העובדות או לתופעה מן התופעות שבמציאות הטבעית, למשל - לעובדת מציאותם או אי-מציאותם של חיים מחוץ לכדור-הארץ. ע"י כך היהדות מוצגת כאילו היתה השקפה מסויימת על העולם, על הטבע, על האדם וכו' - לצידן או לעומתן של השקפות אחרות על נושאים אלה, ושעל ההבדלים בין ההשקפות מתנהל הוויכוח בין האמונה ובין הכפירה. גישה זו מרוקנת את היהדות מתכנה וממשמעותה הדתיים ועושה אותה חולין. הנקודה המכרעת, לדעתי, היא שהיהדות (ואני מתכוון ליהדות המקורית המסורתית: יהדות התורה והמצוות) היא עבודת ה' - התביעה המוחלטת המוצגת לאדם לעבוד את ה' ע"י קיום המצוות, באשר זוהי כל תכלית האדם. מבחינה זו - הסטרוקטורה של העולם והמכאניזמים של הטבע הם אירלוואנטיים מבחינה דתית, ומאותה בחינה אין החיים נבדלים מכל תופעה טבעית אחרת, ואין לכדור-הארץ יתרון מכל חלק אחר של העולם. אין אף לאדם, כנ"ל, שום יתרון מכל יצור חי אחר - ורק עבודת ה' היא המקנה לאדם מעמד מיוחד, שאינו תלוי בסטרוקטורה של העולם ולא בטבע החיים והאדם. הסעיף הראשון של שו"מ או"ח הוא: "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת ה'" - ולא לעמוד בבוקר כדי לדעת משהו על העולם, על הטבע, על החיים או על האדם. ידיעת כל הדברים האלה היא עניינו של המדע, שהוא אינטרס אנושי ועיסוק אנושי, ובו האדם רשאי לעסוק - אך הוא חולין ואין לו משמעות דתית של קדושה. האמונה הדתית היא האמונה בהובתו של אדם לעבוד את ה', ולא האמונה בתמונה-עולם מסויימת. (x)

כאן גלום אחד הניגודים העמוקים שבין היהדות ובין הנצרות, שאלהיה התגלם באדם ועל ידי אדם - ומכאן השיבות המיוחדות של האדם ושל כדור-הארץ. ואילו אלהינו "לא ישיגוהו משיגי הגוף" ו"אין העולם מקומו אלא הוא מקומו של העולם". הנצרות היא אנתרופוצנטרית, היהדות - תיאוצנטרית.

יפה עשה כב' שהעמיד במרכז את הרמב"ם, שאיננו  
יותר מזה: הוא גדולי אישי - הלה לכה בישראל.  
לפיכך יש חשיבות מיוחדת לשלילה המוחלטת שהרמב"ם שולל את  
חשיבותו המרכזית של האדם בעולם ואת חשיבותו המרכזית של  
כדור-הארץ (אע"פ שהארץ - לפי תפיסתו האסטרונומית - היתה  
המרכז הטופוגרפי של העולם). לעומת זה נדמה לי, שאין המקובלים  
- הרמב"ן, ר' חיים מוולוז'ין, הרב קוק - תורמים משהו לדיוננו,  
שהרי אין הם תופסים את העולם כמציאות אלא כסמל.

אשר ל- Divine Personality : הממצה את עומק העיקר  
שהשי"ת אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון  
כלל - יודע שאין שום מובן לפילפולים על אודות השי"ת. תיאור  
(עכ"פ התיאור זהם הירודי) הוא האמונה באל  
שאותו יש לעבוד, ולא האמונה באל שיש לו תכונות  
מסויימות. לפיכך היה הרמב"ם, איש ההלכה, תיאוסט מוחלט, אעפ"י  
שלא האמין בחידוש העולם ואינו מזכיר כלל את מושג הבריאה במשנה-  
תורה; ואילו אריסטו ושפינוזה היו אתיאיסטים - מאחר שאת אלהיהם  
אין לעבוד ואי-אפשר לעבוד.

הנני מתכבד להמציא לכב' מאמר שפירסמתי לפני זמן-מה  
והקרוב לנושא שבו טיפל כב'. זהו תקציר מהרצאה שנתתי בכינוס  
על "דת ואמונה" מטעם המחלקה לתרבות תורנית של משרד החינוך  
בישראל.

בהוקרה ובכבוד רב,



ישעיהו ליבוביץ

ירושלים, ה' באב, תשכ"ו  
22.7.1966